

Theo du Plessis

Taalbeleid aan universiteite in Suid-Afrika

Hierdie bydrae skets die huidige dilemma van Afrikaanstalige universiteite in Suid-Afrika betreffende taalbeleid. Omdat geen taalbeleidsnorme sedert 1994 deur die Minister van Onderwys beskikbaar gestel is nie, kan proaktiewe optredes in hierdie verband dalk kontraproduktief wees. Taalbeleidsopsies waarvoor universiteite tans beskik, word beskou vanuit die raamwerke van Weinstein (1990) se drie taalbeleidsparadigmas. Daar word geargumenteer dat 'n hervormingsbenadering tot universiteitstaalbeleid nie in konflik behoort te staan met die huidige regering se transformasiebenadering nie. 'n Gediversifiseerde taalbeleid kan probleme in hierdie verband ondervang. Die outeur redeneer dat sodanige taalbeleid in ieder geval nie die toepaslike taalklousule van die Grondwet kan ignoreer nie en dat universiteite nie na die Minister se politieke pype hoef te dans wat taalbeleid betref nie.

Language policy at South African universities

This contribution outlines the current dilemma of Afrikaans-medium universities in South Africa in terms of language policy. Since no language policy norms have been published by the Minister of Education since 1994, proactive steps in this regard might become counterproductive. The language policy options available to universities are considered within the three language policy paradigms of Weinstein (1990). It is argued that a reformist approach to university language policy should not be in conflict with the government's transformation approach. A diversified language policy could address this. The author argues that such a language policy should not ignore the language clause of the Constitution and that there is no need for universities to dance to the Minister's tune as far as language policy is concerned.

Leano la tshebediso ya puo diyunivesithing tsa Afrika Borwa

Tlatsetso ena e hlahlobana le pharela ya diyunivesithi tse buang Afrikaans ha jwale, Afrika Borwa, malebana le leano la puo. Ka ha Letona la Thuto ha le so phatlalatse leano la puo ha e sa le ho tloha ka 1994, mehato e ka etellang pele phatlalatso ena e ka nna ya eba bopotlapotla bo kgahlanong le lona. Meralo ya leano la puo e ka sebediswang ke diyunivesithi e ya hlahlojwa, ho ipapisitswe le ditshwantsho tse tharo tsa leano la puo tsa Weinstein tsa (1990). Ho etswa tlhahiso ya hore diphetoho leanong la puo, di se be kgahlanong le tsela ya phetoho ya mmuso. Leano le akaretsang le ne le ka nna la shebana le taba ena. Sengodi se bolela hore, ha eba le hlahloswa ka nepo, leano le jwalo la puo le se ke la se natse kgaolo ya Molaotheo, hore ha ho hlokahale ho kgomarela maikutlo a hae, moo leano la puo le amehang.

Prof T du Plessis, Unit for Language Facilitation and Empowerment, University of the Free State, P O Box 339, Bloemfontein 9300; E-mail: dpllesslt.hum@mail.uovs.ac.za

Universiteite bevind hulle tans in 'n dilemma wat taalbeleid betref. Enersyds vereis die Wet op Hoër Onderwys (Wet 101 van 1997) dat die bestuursorgane van hoëronderwysinstellings 'n taalbeleid vir die betrokke instelling moet bepaal en dat hulle dan sodanige beleid moet bekendmaak en beskikbaar stel.¹ Andersyds vereis die Wet dat sodanige beleidsvasstelling onderhewig moet wees aan die taalbeleid vir hoër onderwys wat die Minister van Onderwys moet bepaal. Die dilemma is dat laasgenoemde, sewe jaar na die inwerkingtreding van 'n nuwe taalregime in Suid-Afrika, nog nie so 'n beleid gepubliseer het nie. Moet hoëronderwysinstellings, en meer bepaald universiteite, wag tot tyd en wyl die betrokke minister eendag sover kom? Of moet hulle ondertussen voortgaan met die uitvoering van hulle wetlike opdrag in hierdie verband, maar miskien die risiko loop dat hulle later tot orde geroep kan word en dat onnodige kostes dalk in die proses aangegaan word? En indien hulle wel op laasgenoemde strategie besluit, wat staan universiteite te doen wat meertaligheid betref en hoe gee hulle inhoud aan 'n gepaste taalbeleid?

Die oogmerk met hierdie bydrae is om universiteite se taalbeleidsopsies te ondersoek teen die agtergrond van die gesprek oor die taalbeleidsopset aan universiteite, asook van die politieke kader en die toepaslike taalbeleidsontwikkelinge. 'n Raamwerk vir die vertolking van die taalklousule van die Grondwet binne universiteitsverband sal ondersoek en suggesties oor universiteitstaalbeleid aan die hand gedoen word.

1. Die gesprek oor taalbeleid aan universiteite

Die gesprek oor taalbeleid aan universiteite in Suid-Afrika was teen Junie 2001 besonder aktueel as gevolg van twee belangrike aankondigings deur die Minister van Onderwys, mnr Kader Asmal, te wete sy aankondiging van die *National Plan for Higher Education* (NPHE) (Ministry of Education 2001) op 5 Maart 2001 (Asmal 2001) en sy aankondiging (*Die Volksblad* 14 Maart 2001) van 'n informele groep onder leiding van prof Jakes Gerwel (die sogenaamde Gerwel-komitee)

1 Roodt (2001) het hierdie wetlike voorskrif aan hoër onderwysinstellinge reeds behandel en wys op aspekte van die problematiek rondom die betrokke bepaling.

om aandag te skenk aan die taalvraagstuk aan universiteite. Veral laasgenoemde geniet sedertdien heelwat aandag in die media en het soms hewige kritiek uit Afrikaanssprekende oorde ontlok. In die gesprek rondom die posisie van die histories-Afrikaanse universiteite (HAUs) wat op hierdie aankondiging gevolg het, word hierdie twee sake grootliks as verbandhoudende aangeleenthede gehanteer.

Een van die sentrale implikasies van die NPHE is die rasionalisasie van hoërondewysinstellings, wat in hooftrekke die amalgamerings van histories wit instellings en histories swart instellings sal meebring. Uiteraard bring dit onmiddellik taalbeleid aan hierdie instelling in gedrang aangesien die histories swart universiteite (HSUs) sowel as die histories Engelse universiteite (HEUs) in Engels funksioneer, terwyl die HAUs steeds in mindere tot meerdere mate ook in Afrikaans funksioneer. Dit is egter opvallend dat die NPHE nie riglyne gee oor die hantering van taalbeleid in hierdie funksioneringsproses nie. In plaas daarvan om die taak van die HAUs te vergemaklik, skep die NPHE dus eintlik 'n nog groter dilemma vir die HAUs wat taalbeleid betref. In die gesprek wat hierop veral in die media volg, blyk dat die rasionaliseringsplan van die NPHE nie losgedink kan word van 'n toekomstige taalbestel aan die HAUs nie, soos Johl (2001b) inderdaad uitwys. Die aankondiging oor die spesiale taakspan het hierdie gesprek aangehelp en onderskryf Johl se argument.

Die veranderende studenteprofiel aan die HAUs is natuurlik 'n ander belangrike faktor wat ook in die gesprek oor taalbeleid verreken moet word en wat 'n belangrike oorweging was by die formulering van die voorstelle wat in die NPHE gemaak word. Smit (2001) wys in sy ondersoek daarop dat vier uit die vyf HAUs 'n afname in Afrikaanse studente ervaar. Trouens, hy voorspel dat indien hierdie tendens voortduur, daar binne tien jaar geen Afrikaanstalige of Afrikaanssprekende universiteit meer sal wees nie. Smit (2001) stel dit ook duidelik dat hierdie tendense toenemend druk sal plaas op taalbeleid aan die HAUs en dat die strewe na meertaligheid in kommunikasie en onderrig dringend noodsaaklik word. Johl (2001b) voer die debat verder en argumenteer selfs vir groter onderlinge samewerking onder die HAUs, oor geografiese grense heen, om so die behoud van Afrikaans as tersiêre taal te verseker. Sy redeneer dat in

Du Plessis/Taalbeleid aan universiteite in Suid-Afrika

die lig van die onheilspellende tendense rondom die studenteprofiel aan die HAUs dit onsinnig is om oor modelle van verskillende Afrikaanse universiteite te praat, soos soms voorgestel word.

Dit is juis die veranderende studenteprofiel wat aanleiding gegee het tot 'n belangwekkende debat oor die behoud van Afrikaans as voertaal aan die HAUs, soos in 1999 deur die Afrikaanse Oorlegplatform (AO) geïnisieer (Steyn 2000: 48 ev). Hieruit het 'n voorstel vir 'n pluriforme model ten behoud van Afrikaans as universiteitstaal gevolg. Die AO-model staan op twee bene, naamlik 'n been wat voorsiening daarvoor maak dat Afrikaans binne 'n parallelmediumopset gehandhaaf word (totdat dit weens 'n tekort aan Afrikaanse studente uiteindelik verdwyn) en 'n been wat daarvoor voorsiening maak dat enkele universiteite in oorleg met die regering aangewys word as oorwegend Afrikaanstalig. Dit sou daarop neerkom dat een of twee van die HAUs oorwegend Afrikaans bly. Steyn (2000: 56-7) is van mening dat dit 'n strategie is wat Afrikaans as universiteitstaal kan red.

Waarop hierdie gesprekke in ieder geval dui, is dat dit onvermydelik is dat die HAUs 'n taalbeleid sal moet oorweeg en/of toepas wat die aanbevelings van die NPHE deeglik sal verreken en ook terdeë tred sal hou met die demografiese tendense aan universiteite. Maar dit blyk ook dat die tyd waarskynlik aangebreek het dat die HAUs oorleg sal moet pleeg oor die taalvraagstuk en dat die saak strategies benader moet word.

Vroeër het die verskyning van die Wet op Hoër Onderwys (Wet 101 van 1997) ook as belangrike stimulus gedien vir 'n gesprek oor taalbeleid. 'n Mens merk dat universiteite sedertdien besig is met 'n besinning oor hulle taalbeleid, soos gesien kan word in verskeie forums wat oor die aangeleentheid op kampusse en elders gehou is (vgl Du Plessis & Van Jaarsveld 2000; Steyn 2000) en in die feit dat die Raad op Hoër Onderwys in 1999 'n "Committee on Language in Higher Education" onder voorsitterskap van dr Neville Alexander aangewys het om 'n adviesdokument oor taalbeleid in hoër onderwys op te stel ter oorweging deur die Raad en die Minister (Council on Higher Education 2000). Die dokument is in Junie 2000 vir oorweging voorgelê. Dit is nog nie bekend of die Minister die verslag al amptelik oorweeg het nie. 'n Belangrike aanbeveling van hierdie verslag is dat die behoud van Afrikaans naas Engels as universiteitstaal erken

word, maar daar word hierbenewens aanbeveel dat ten minste een bykomende onderrigtaal deur universiteite geïdentifiseer behoort te word om te bevorder.

Die gesprekke sedert die betrokke wet het daarop uitgeloop dat die meeste universiteite reeds 'n taalbeleid aanvaar het, ondanks die afwesigheid van riglyne deur die Minister, soos wat Roodt (2001) vasgestel het. Haar bevinding is egter dat universiteite se taalbeleid gekenmerk word deur 'n sterk voorkeur vir die gebruik van Engels en dat die finansiële volhoubaarheid asook die voor- en nadele van 'n meertalige beleid nog nie bekend of getoets is nie. Ook bevind sy dat geen universiteit in die land 'n Afrikataal as taal van onderrig bevorder nie en dat die meeste HAU's dubbel- of parallelmedium geword het. Sy identifiseer dus die gebrek aan 'n meertalige taalbeleid aan universiteite as 'n belangrike leemte wat reggestel sal moet word, 'n regstelling wat in werklikheid deur die Minister behoort gedoen te word. Roodt skets ten besluite die breë riglyne vir 'n meertalige beleid aan universiteite, wat as nuttige vertrekpunt kan dien by 'n besinning oor die vierde opsie hierbo vermeld (vgl ook die ander bydraes in Johl 2001a).

Hierteenoor staan die gesprek oor die totstandkoming van 'n Afrikaanse universiteit uit, die sogenaamde Kannaland-inisiatief wat tydens 'n konferensie in November 1999 in Hammanskraal, "Die universiteit in die een-en-twintigste eeu", indringend bespreek is. Van die referate by hierdie konferensie het verskyn in *Fragmente 5* (vgl Du Preez *et al* 2000). Dit is 'n gesprek wat nie aansluit by die algemene strekking van die ander gesprekke tot dusver vermeld nie en wat voorlopig nie in hierdie bydrae verreken sal word nie.

Uit die groter gesprek wat op die betrokke wet gevolg het, blyk dit dat universiteite in ieder geval hulle bestaande taalbeleid sal moet hersien in die lig van die grondwetlike vereiste dat na 'n meertalige hoëronderwysbestel beweeg moet word. Die invoer van meertaligheid aan universiteite blyk dus onvermydelik te wees en hulle taalbeleid sal hiervoor voorsiening moet maak.

Uiteraard word die gesprek oor taalbeleid aan universiteite al veel langer gevoer as wat tot hiertoe vermeld is. Buiten die historiese aanloop tot die gesprek, waarop Steyn (1994) 'n goeie oorsig bied, het die totstandkoming van 'n nuwe taalbestel in Suid-Afrika ná 1994 as

'n belangrike stimulus gedien. Sedertdien word indringend besin oor die implikasies van die nuwe bestel vir Afrikaans as universiteitstaal en word argumente gevoer rondom die behoud van die taal in hierdie statusfunksie (vgl onder meer Van Staden 1998 en Steyn 2000). Een van die leemtes in hierdie gesprek is dat té sterk gekonsentreer word op slegs die behoud van Afrikaans as universiteitstaal, soms 'n bietjie buite die breë kontoerlyne van die meertaligheidsgesprek in Suid-Afrika.

Oor die algemeen val dit op dat die gesprek oor taalbeleid aan universiteite mank gaan aan 'n deeglike vertolking van die taalklousule. Roodt (2001) het hierdie leemte wel gedeeltelik oorbrug en het oortuigend aangevoer dat universiteite as meertalige instellings sal moet funksioneer. Die besonderhede hiervan bly egter nog vaag en ontbreek in die gesprek. Dit is dus noodsaaklik om enige verdere misverstande oor universiteite se grondwetlike verpligting in hierdie verband uit die weg te ruim.

Wat ook oor die algemeen opval in die gesprek is die spanning wat ontstaan tussen politieke ontwikkelinge wat 'n wesenlike invloed kan uitoefen op die taalbeleid aan universiteite en die taalpraktyk van hierdie instellings. Dit is dus noodsaaklik om die belang van hierdie verband ook in te sien.

2. Taalbeleid in politieke verband

Weinstein (1990b) kom met 'n skema vorendag aan die hand waarvan 'n mens taalbeleid binne politieke verband kan beoordeel. Sy skema het betrekking op die gesprek oor taalbeleid aan universiteite in Suid-Afrika en gaan uit van sy spesifieke definisie van taalbeleid. Hy omskryf taalbeleid soos volg:

[L]anguage policy and planning means deliberate and conscious choices of language form and/or language function made by important institutions believed to be capable of long-term implementation over a significant area and among a significant population (Weinstein 1990b: 5).

Hy wys daarop dat sulke instellings gewoonlik die implisiete of eksplisiete sanksionering van die staat geniet. Hiermee saam loop die noue verband wat soms bestaan tussen beleidmakers en burokrate aan

die een kant en intellektuele, universiteitslui, skrywers en ander kreatiewe persone aan die ander kant. Die een kan die ander maklik beïnvloed. Waar die intellektuele egter nie naby die regerende elite beweeg nie, bevind hulle hulself gou in die geselskap van die kontrapolitieke elite, wat regeringsbeleid kan betwis (Weinstein 1990b: 6).

Weinstein (1990b: 9) stel drie paradigmas van politieke ontwikkeling voor waarbinne taalbeleid gesitueer kan word en wat vir ons doeleindes belangrik is, te wete taalbesluite wat daarop gemik is om die staat of samelewing in stand te hou (die *status quo* te handhaaf), te hervorm of te transformeer:

- Taalbeleid en taalbeplanning om die *status quo* te handhaaf
Die oogmerk in hierdie geval is om die bestaande staatsbestel en samelewing te beskerm deur identiteit en toegangspatrone te versterk of deur verandering te blokkeer. 'n Voorbeeld is dié wat in Frankryk op taalgebied gebeur. Die Franse beleid beskerm die identiteit van die Franse samelewing en die mag van die Franse staat op die wêreldtoneel. Die veronderstelde bedreiging waarteen dit beskerm word, is die ondermyning deur die Amerikaanse kultuur. 'n Beleid van ekstreme taalpurisme is die gevolg (Weinstein 1990b: 9-11).
- Taalbeleid en taalbeplanning om te hervorm
Hierdie paradigma gaan gepaard met die fasilitering en uitbreiding van deelname aan bestaande politieke strukture, welvaart en prestigesimbole, indien benader vanuit 'n samelewingsgesentreerde benadering. Indien staatsgesentreerd benader, lyk dit na 'n versterking van staatsinstellings om probleme te hanteer eerder as 'n neiging tot toenemende solidariteit. Beide benaderings hou wel verband met sogenaamde nasiebou-aktiwiteite (Weinstein 1990b: 9). Aanvaarding van meer as een moedertaal as medium van onderrig in staatsgefinansierde skole en as medium van geskrewe staatsaktiwiteite, in reaksie op eise van die elite in spraakgemeenskappe, word verbind aan populêre deelname in die politiek en wyer toegang tot onderwys (Weinstein 1990b: 11). Ons kry voorbeelde hiervan in die VSA, waar staatsgesteunde tweetaalige onderrig vir nie-Engelssprekendes in staatskole wetlik moontlik is, die resultaat van suksesvolle bedinging deur burgerregte-

organisasies wat daarop afgestem was om struikelblokke tot deelname te verwyder. Politieke verandering word dus gekoppel aan taalbeleid (Weinstein 1990b: 12).

- Taalbeleid en taalbeplanning om te transformeer

Die oogmerk in hierdie geval is om die omskrywing of identiteit van die samelewing te verander en om nuwe toegangspatrone tot mag, welvaart en prestige te skep, dus die oues te vervang. Staatsinstellinge sal gevolglik drasties transformeer. Taalbeleid en taalbeplanning kan pogings steun om die staat en samelewing op 'n ingrypende wyse te verander. Ons merk dit in die herdefiniëring van en verandering in identiteit, die vervanging van een elite deur 'n ander in die staatsapparaat en die wysiging van toegangspatrone om die vervanging van 'n voorheen dominante klas of etniese groep te reflekteer: "In short, language planning is an important instrument of revolutionary change" (Weinstein 1990b: 14). Die totstandkoming van 'n onafhanklike Franse staat na die Franse Revolusie is waarskynlik 'n klassieke voorbeeld hiervan. Die Revolusie het die idee gevestig dat Frans die een (nuwe) taal van die een (nuwe) nasie is en dat lojaliteit aan die nuwe staat kenmerk sal word deur 'n kennis van Frans. Weinstein (1990b: 17) wys egter ook op 'n baie interessante ander voorbeeld, naamlik die poging deur die OAU om die Afrikatale te verampelik om sodoende die kulturele en ekonomiese afhanklikheid van die voormalige koloniale magte en die wêreldkapitalisme te beëindig. Hy wys dan op een van die groot probleme met die toekenning van amptelike status aan laerstatustale of -taalvariëteite, naamlik die "surprising resistance of those who use these varieties and who would allegedly benefit from their officialization" (Weinstein 1990b: 17). Dit blyk voldoende te wees om hierdie tale as amptelik te sien, om hulle "waardigheid" so erken te kry, sonder dat hulle noodwendig in amptelike hoedanigheid gebruik hoef te word.

Dit is duidelik dat taalbeleid en taalbeplanning in Suid-Afrika daarop gemik sal word om die staat en die samelewing te transformeer; die politieke agenda van transformasie is hierin kennelik deurslaggewend. Die herdefiniëring van die Suid-Afrikaanse staat en samelewing staan daarom sentraal in hierdie proses, soos blyk uit frases soos "to build a united and democratic South Africa" en "united in

our diversity” in die Aanhef tot die Grondwet. Ook die skep van nuwe toegangspatrone staan sentraal, soos blyk uit frases soos “[a]ll citizens are equally entitled to the rights, privileges and benefits of citizenship” in Artikel 3(2)(a) van die Grondwet. Soos te wagte, sal die vervanging van die voorheen (hoofsaaklik) Afrikaanstalige en wit elite deur ’n (oënskynlik) Engelstalige en swart elite die resultaat wees van hierdie transformasie. Die overte politieke beleid van regstellende aksie speel hierin ’n deurslaggewende rol.

Op taalgebied word hierdie transformasie skynbaar voltrek deur die effektiewe vervanging van die vorige tweetaligheidsbestel (tweetalig in Afrikaans en Engels) deur ’n eentalige (Engelstalige) staatsbestel. Ofskoon daar naas die (pluralisties-georiënteerde) grondwetlike bepalinge oor taal nog geen omvattende, overte taalbeleid vir die land bestaan nie, bestaan daar skynbaar wel ’n kovertte taalbeleid van linguïstiese assimilering deur middel van Engels. Engels word *de facto* aangewend as die taal van sogenaamde nasionale eenheid (in diversiteit), in navolging van die model van die Franse Rewolusie, met ander woorde: een Suid-Afrikaanse nasie, een taal (Engels), ofskoon sodanige moontlikheid *de jure* onmoontlik (en uiteraard onwenslik) is.

Hierdie verwickeling plaas die HAUs dus in ’n baie moeilike situasie. Daar bestaan vir spesifiek die HAUs nou ten minste vier moontlike taalbeleidsopsies:

- Die wag-en-kyk-wat-gebeur-opsie
Universiteite (en tersiêre instellings oor die algemeen) sou gewoon kon besluit om op die Minister te wag. Dit kom egter implisiet daarop neer dat hulle die *status quo* van voor 1994 met betrekking tot taalbeleid handhaaf. Waarskynlik sal dit ’n onwyse stap wees om hierdie opsie uit te oefen, aangesien veral die historiese Afrikaanse universiteite (HAUs) hulleself dan (verder) sal laat brandmerk as sogenaamde instandhouders van apartheid en die handhawers van die sogenaamde privilegies wat daarmee gepaard sou gaan. Die indruk sou dan gewek kon word dat die HAUs teen transformasie gekant is.
- Die handdoek-ingooi of die weg-van-minste-weerstand-opsie
Universiteite sou in afwagting van die Minister se besluit, op grond van die voorbeeld wat staatsinstellings tans in hierdie ver-

Du Plessis/Taalbeleid aan universiteite in Suid-Afrika

band stel (in die afwesigheid van 'n nasionale taalbeleid), kon besluit om eenvoudig te verengels (in ieder geval dié wat nog nie sover gekom het nie). Met ander woorde, HAUs sal in so 'n geval kon besluit dat die skrif vir Afrikaans in ieder geval aan die muur is, ook in die lig van volgehoue negatiewe uitsprake oor die gebruik van Afrikaans aan tersiêre instellings deur besluitnemers, en gewoon Engels as enigste taal invoer (met miskien nog bepaalde simboliese gebare na die Afrikaanse gemeenskap toe, om historiese en sentimentele redes). In die oorlewingstryd waarby universiteite tans betrokke is, sou hierdie vir baie instellings na die aangewese opsie kon lyk om uit te oefen.

- Die Kannaland-opsie

Universiteite wat hierdie opsie wil uitoefen, sal meewerk aan die sogenaamde Kannaland-inisiatief wat gedurende 1999 in Oudtshoorn geloods is en wat vra vir “'n progressiewe Afrikaanse hoër onderwysinstelling wat residensieel gekoppel is aan 'n streek waar die demografie nie teen die taal tel nie” (Du Preez *et al* 2000: 5). Verskillende samewerkingsmoontlikhede kan by hierdie opsie deur universiteite oorweeg word, wat wissel van mede-oprigting van 'n fisiese universiteit (vgl Breytenbach 2000) tot meewerking aan 'n soort virtuele instelling (vgl Roodt 2000). Die ekonomiese haalbaarheid van so 'n opsie kan egter bevraagteken word, terwyl die regsimplikasies vir bestaande universiteite ondersoek sal moet word. Dit lyk eerder na 'n privaatsie opsie as na 'n opsie waaraan staatsgesteunde universiteite sal kan meewerk.

- Die laat-ons-doen-wat-ons-hand-vind-om-te-doen-opsie

Universiteite kan ook 'n vierde opsie uitoefen deur 'n intelligente aanname te maak oor die soort taalbeleid waarmee die Minister uiteindelik vorendag sou kon kom en op basis daarvan solank 'n taalbeleid bepaal en bekendmaak. Die vertrekpunt by so 'n opsie is dat die Minister van Onderwys hoogstens vorendag kan kom met 'n taalbeleid vir hoër onderwys wat die algemene taalbeleidsnorme onderskryf wat reeds deur die Grondwet vasgestel is. Dit kom dus daarop neer dat universiteite 'n tussentydse taalbeleid implementeer wat berus op 'n intelligente vertolking van die sentrale taalbeleidsnorme vervat in die taalklousule (artikel 6) van die Grondwet, uiteraard met inagneming van enige verdere bepa-

lings wat betrekking het. Die uitoefening van hierdie opsie behoort hulle dan in staat te stel om 'n berekende risiko te loop met betrekking tot die aanvaarding en implementering van 'n taalbeleid in die gees van meertaligheid soos in die Grondwet voorsien. Uiteraard sal dit wenslik wees om hierdie proses in oorleg met die Minister van Onderwys deur te voer en natuurlik ook om deurlopend ingeligte regsopinie oor die aangeleentheid te bekom.

Die feit dat die meeste HAU's waarskynlik nie binne die dampkring van die nuwe regime beweeg nie, maak hulle dilemma soveel groter. Dit beteken egter steeds nie dat hulle noodgedwonge meelopers hoef te word nie. Roodt (2001) redeneer " 'n taalbeleid wat bloot die ethos van die politieke meerderheid weerspieël, of wat nie inklusief en genuanseerd is nie, behoort nie die grondwetlikheidstoets te slaag nie". Dit sou dus as ongrondwetlik beskou kon word as die Minister met 'n beleid vorendag kom wat Engels voorskryf as die onderrigtaal van hoër onderwysinstellings in Suid-Afrika. Ons sou dus kon redeneer dat die vierde opsie hierbo HAU's iewers tussen Weinstein se tweede en derde paradigma plaas. Dit kom neer op die toepassing van 'n hervormende taalbeleid binne 'n transformerende paradigma, met ander woorde op die uitoefening van die vierde opsie.

Die gronde vir so 'n taalbeleidskeuse word gevind in die soort vertolking van die taalbepalings van die Grondwet wat hierna aan die orde gestel word.

3. Die taalbepalings van die Grondwet

Uit die gesprek rondom taalbeleid aan universiteite kry 'n mens die indruk dat die idee tog besig is om pos te vat dat Suid-Afrikaanse universiteite grootliks eentalig Engels behoort te wees, met ander woorde dat Engels eintlik maar die enigste universiteitstaal behoort te wees. Dit wil dus lyk asof gekies word vir die tweede opsie hierbo en dat taalbeleid toegepas word binne die paradigma van transformasie. Die indruk word ook gewek dat die bestaansreg van Afrikaanstalige instellings binne 'n nuwe taalregime bevraagteken word, wat ook logieserwys sal voortspruit uit 'n funksionering binne hierdie paradigma. Roodt (2001) sny in haar behandeling van die grondwetlike taalbe-

leidsnorme by hierdie debat aan en stel die vraag of slegs een tersiêre onderrigtaal inderdaad ongrondwetlik (of grondwetlik) kan wees.

Die taalklousule van die Grondwet (artikel 6) is moeilik om te interpreteer en nog moeiliker om in die praktyk toe te pas. Daarom is dit nuttig dat Du Plessis & Pretorius (2000) 'n vertolkingsraamwerk ontwikkel het wat sake vir taalbeleidmakers behoort te vergemaklik. Hulle wys op die inherente struktuur van die taalklousule, wat die samehang bepaal tussen die grondwetlike taalbeidsnorme en die beperkende faktore by die bepaling en toepassing van taalbeleid. Die betrokke norme rig die beleid oor meertaligheid vir 'n spesifieke instansie terwyl die beperkende faktore die uitvoerbaarheid van die spesifieke taalbeleid verseker.

Voortspruitend uit Du Plessis & Pretorius (2000) se interpretasieraamwerk kan die onderstaande waarnemings as vertrekpunte vir 'n gesprek oor taalbeleid aan universiteite aan die orde gestel word.

3.1 Dit is onwaarskynlik dat die skrywers van die Grondwet choas wou skep met die taalbepalings vervat in Artikel 6

Ons merk dit in die volgende:

- Die taalklousule bevat geen grondwetlike opdrag aan enige instansie in Suid-Afrika om onder alle omstandighede in al elf amptelike tale te funksioneer nie. Ons kan dit goed begryp indien ons begryp dat die taalklousule op 'n bepaalde historiese oomblik in die land se geskiedenis aanvaar is. Hierdie situasie het behels dat Afrikaans en Engels die enigste twee amptelike tale was wat voor 1996/1993 op nasionale, provinsiale en streeksvlak gebruik is.² Die nege historiese ingekorte Afrikatale is voor 1996/1993 slegs op streeksvlak (byvoorbeeld in die swart gebiede) as amptelike tale gebruik en dan naas Afrikaans en/of Engels.
- Die taalklousule kondoneer in die eerste plek die (gebrekkige en ongelyke) amptelike elftalige bestel wat voor 1996/1993 bestaan het, maar stel in die tweede plek meganismes daar om die situasie

2 Verwysende na die finale Grondwet van 1996 (Wet 108 van 1996) en die interim Grondwet van 1993 (Wet 200 van 1993), wat beide die amptelikheid van al elf landstale regtens gelykgestel het.

reg te stel. Dit beteken dat die soort amptelike elftaligheid wat voor 1996/1993 bestaan het, na 1996 nou anders daar sal moet uitsien.

3.2 Dit is ook onwaarskynlik dat die skrywers van die Grondwet 'n totaal nuwe taalbestel tot stand wou bring wat grondig van die vorige verskil

Ons sien dit in die volgende:

- Die taalklousule bevat hoofsaaklik regstellende bepalings, bepalings wat daarop gemik word om die ongelyke amptelike taalbestel van die verlede reg te stel. Hierdie regstellings het primêr betrekking op die histories ingekorte tale en nie op Afrikaans en/of Engels nie. Ons kan dus hieruit aflei dat die taalklousule uitgaan van die bestaande (gebrekkige) taalrealiteit en daarop wil verbeter.
- Die taalklousule stel die gebruik van ten minste twee amptelike tale (soos in die verlede) as minimumvereiste, maar vereis tegelykertyd dat die voorheen ingekorte tale se posisie verbeter word. Dit kom dus daarop neer dat die histories ingekorte taal nie meer slegs in die betrokke (voormalige swart) streke vir amptelike doeleindes gebruik moet word nie, maar nou ook op provinsiale en nasionale vlakke binne die nuut totstandgekome Suid-Afrikaanse staat.
- Dit is verder onwaarskynlik dat die taalklousule 'n eentalige bestel op die oog had of dat aan die hand gedoen word dat probleme rondom elftaligheid opgelos word deur die vind van 'n gemeenskaplike taal ("common language"), soos tans in die praktyk wel die tendens is. Ons sien dit in die volgende oorwegings. Enersyds gee die taalklousule nêrens opdrag dat 'n gemeenskaplike taal vir gebruik in amptelike funksies gevind moet word nie. Andersyds is daar die minimumvereiste van die gebruik van ten minste twee amptelike tale.

Die taalklousule bevat ten minste drie grondwetlike taalbeleidsnorme wat beleidsbepaling aan tersiêre instellings behoort te rig, te wete: 'n taalreguleringsnorm, prestigeverhogingsnorme en taalbehandelingsnorme.

Du Plessis/Taalbeleid aan universiteite in Suid-Afrika

Die taalreguleringsnorm bring onvermydelik mee dat primêre taalwetgewing (wette) en sekondêre taalwetgewing (regulasies, direktiewe ensovoorts) gepromulgeer moet word om die staat se amptelike taalgebruik onder verskillende omstandighede te reguleer. In ieder geval bring dit mee dat staatsinstansies voortaan meertaligheid aan die hand van 'n taalbeleidsdokument moet bestuur. Dus behoort hierdie reëlings ook op tersiêre instellings as staatsgefinansierde instellings betrekking te hê.

Die prestigeverhogingsnorme plaas 'n besondere verantwoordelikheid op die staat om die nege Afrikatale daadwerklik in amptelike funksies aan te wend ten einde te verseker dat die status van hierdie tale verhoog. Dieselfde verantwoordelikheid behoort dus ook te geld vir tersiêre instellings. Hierdie norme behoort saamgelees te word met die beleid van regstellende aksie oor die algemeen en met die Afrika-rennaissance-beweging in die besonder.

Die taalbehandelingsnorme is waarskynlik die mees kontroversiële en problematiese van die drie stelle norme. Hierdie stel norme vervang die kontroversiële nie-verminderingsklousule van die tussen-tydse Grondwet (Artikel 3, Wet 200 van 1993). Die nie-verminderingsbepaling word nou versluier in 'n vaer omskrewe norm, te wete "gelykheid van aansien" (Artikel 6(4), Wet 108 van 1996). Dit kom in werklikheid nog op dieselfde neer: verworwe aansien (dus verworwe status) moet ingevolge hierdie normbepaling gehandhaaf word, maar wel op 'n billike basis. In die praktyk kom dit dus neer op die behoud van die status van Engels en Afrikaans, die tale wat op reeds verworwe status aanspraak kan maak maar weliswaar nie meer op die basis van die beginsel van gelykberegtiging (van die vorige taalbestel) nie, aangesien dit as onbillik beskou sou kon word. Billikheid, asook gelykheid van aansien, sal toegepas moet word indien 'n derde en selfs vierde taal tot hierdie ou amptelike taalkombinasie toegevoeg word. Die prestigeverhogingsnorme maak sodanige toevoeging onvermydelik en moet dus in noue samehang met die taalbehandelingsnorme gelees word. Ook versterk die taalbehandelingsnorme die prestigeverhogingsnorme, aangesien die strewe na gelykheid van aansien en billike behandeling sal meebring dat daar gestreef sal word na die uitbreiding van die gebruik van die Afrikatale om uiteindelik in dieselfde statusfunksies as Engels en Afrikaans ge-

bruik te word, ofskoon nie op 'n gelykberegtigingsbasis nie. Die *ad hoc*-aanwending van 'n Afrikataal in amptelike gebruiksfunksies (byvoorbeeld om staatsprojekte te benoem) dui uiteraard nie op billike behandeling nie, asook nie op daadwerklike stappe na prestigeverhoging nie (vgl Tabel 1 vir 'n vertolking van die norme binne uni-versiteitsverband).

Ten einde die toepassing van die taalbeleidsnorme van die Grondwet te vergemaklik word twee stelle beperkende faktore verskaf wat taalbeleidmakers kan aanwend om die keuse van amptelike tale te bepaal, te wete 'n minimumfaktor en taalkeusefaktore.

Die minimumfaktor ondersteun die interpretasie van die taalbehandelingsnorme hierbo, wat meebring dat Engels en Afrikaans die twee tale is wat waarskynlik meestal in amptelike funksies aangewend sal word. Maar so 'n bestel sou op die oog af nie verskil van die ou tweetalige bestel in Suid-Afrika nie. Dit is duidelik dat die Grondwet nie die vorige *status quo* wil voortsit nie, daarom word staatsinstansies verplig om ook die Afrikatale in amptelike funksies aan te wend. Dat dit dus sover moontlik op dieselfde vlak as die gebruiksvlakke van Engels en Afrikaans moet plaasvind, spreek eintlik vanself.

Die taalkeusefaktore help taalbeleidmakers egter om die keuse van die bykomende amptelike tale te bepaal, asook om die keuse ten opsigte van die twee amptelike tale uit te oefen indien tog besluit word om nie die ou kombinasie te gebruik nie. Die taalkeusevoorwaardes kan met ander woorde help om te bepaal watter van die Afrikatale naas Engels en/of Afrikaans aangewend moet word. Hierdie keuse sal waarskynlik selde vas wees. Wat byvoorbeeld op nasionale vlak as derde (en vierde en verdere) amptelike tale gebruik word, sal verskil van wat op provinsiale vlak die geval is. So kan die gebruik van 'n derde taal ook op nasionale vlak na gelang van omstandighede verskil — daar kan byvoorbeeld selfs van 'n roteringstelsel gebruik gemaak word, soos wat in die dokument, *Language policy and plan for South Africa* (Advisory Panel on Language Policy 2000), voorgestel word. Die aspek van laasgenoemde plan wat waarskynlik bevraagteken kan word, is of dit grondwetlik is om Engels en Afrikaans te laat roteer.

Die minimumfaktor en die taalkeusefaktore help om meertaligheid in Suid-Afrika bestuurbaar te maak. Amptelike drie- of vierta-

ligheid is haalbaar. Uiteraard kan geredeneer word dat eentaligheid meer haalbaar is, maar ons het reeds gesien dat so 'n moontlikheid nie deur die Grondwet voorsien word nie. In kombinasie toegepas en soos dit hier gehanteer word, skep die beperkende faktore van die taalklousule die omstandighede vir die toepassing van taalbeleid binne 'n hervormingsparadigma.

Een van die foute wat gewoonlik begaan word, is dat die minimumfaktor misgelees word. Dit is verbasend hoeveel besluitnemers onbewus is van hierdie beperkende faktor en wat meen hulle kan staatsake slegs in Engels uitvoer. 'n Tweede fout wat begaan word, is dat die taalkeusefaktore tot taalbeleidsnorme verhef word. So word byvoorbeeld geredeneer dat elftaligheid nie ekonomies haalbaar en prakties doenlik is nie, en dat die uitsluitlike gebruik van Engels dus regverdigbaar is. 'n Mens kan egter sien dat so 'n besluit om verskeie redes ongrondwetlik is. Dit is kennelik ook nie die bedoeling van die Grondwet om amptelike eentaligheid te bevorder nie, anders was die komplekse artikel 6 seker nie nodig nie!

So vertolk, merk ons dat die taalklousule 'n taalbeleid voorsien wat binne 'n hervormingsparadigma sal funksioneer. Uit die taalpraktiek van die regering bemark 'n mens egter dat die opvatting bestaan dat 'n taalbeleid tot stand gebring moet word wat binne 'n transformeringsparadigma funksioneer; dat die taalklousule dus ook vanuit so 'n perspektief vertolk moet word. Ofskoon uiteenlopend van aard, gaan beide vertolkings uit van 'n historiese perspektief.

Dit het weinig sin om 'n gesprek oor die taalbestel aan tersiêre instellings te begin asof daar geen historiese bestel bestaan het nie. Ook het dit weinig sin om te praat oor die waarde van Engels as tersiêre taal — dit is onwaarskynlik dat iemand hierdie onvermydelike gegewe sal ontken. Die gesprek behoort dus te begin by die vraag oor wat tersiêre instellings te doen staan in die lig van die grondwetlike vereistes oor taal.

In die lig van die voorafgaande kan die volgende taalbeleidsriglyne vir universiteite aan die hand gedoen word (vgl Tabel 1 en Tabel 2 vir 'n opsomming van die spesifieke vertolking van die taalklousule wat hier nagevolg word en wat voortspruit uit die werk van Du Plessis & Pretorius 2000):

- Universiteite in Suid-Afrika behoort hulle onderwysopdrag in ten minste twee amptelike tale uit te voer.

Universiteite behoort dus ten minste Engels en Afrikaans in amptelike funksies aan te wend (omdat dit die tersiêre onderrigtale van voor 1996 was). Dit sou impliseer dat tradisioneel Engelstalige instellinge nou ook op 'n bepaalde manier vir Afrikaans voorsiening moet maak. Ons sien egter dat daar geen grondwetlike opdrag bestaan vir die noodwendige gelykberegtiging van hierdie gekose twee universiteitstale nie. Billikheidshalwe kan dus nou nie van hierdie Engelstalige instellinge verwag word om Afrikaans op dieselfde vlak as Engels aan te wend nie, net soos die omgekeerde nie van tradisioneel Afrikaanse instellings verwag kan word nie.

'n Alternatiewe argument sal wees dat universiteite ten minste Engels asook 'n Afrikataal behoort aan te wend om hulle onderwysopdrag uit te voer (byvoorbeeld aan die Universiteit van Zoeloland waar Afrikaans nie werklik 'n faktor is nie, ofskoon dit onder die vorige bestel wel 'n amptelike universiteitstaal was).

- Universiteite behoort nietemin 'n Afrikataal as 'n amptelike taal aan te wend. Sodanige aanwending hoef egter ook nie op dieselfde vlak as die van die twee ander universiteitstale te realiseer nie.

Universiteite sou dus fouteer deur nie hulle taalbeleid te ontwikkel ooreenkomstig die riglyne van die Grondwet nie en die Minister van Onderwys sal met moeite sy taalbeleid vir hoër onderwys anders as aan die hand van hierdie norme kan ontwikkel. Wat wel verwag moet word is dat hy, soos sy kollegas in die ander staatsdepartemente, waarskynlik sal probeer om Engels as enigste universiteitstaal voor te skryf (waarskynlik met bepaalde simboliese toegewings aan Afrikaans en die ander amptelike tale). Veral die HAUs behoort uiteraard hierop bedag te wees en hulleself dienooreenkomstig te posisioneer.

4. Die taalbeleidsinhoud

Universiteitstaalbeleid behoort die besonderhede van taalgebruik op 'n kampus te bereël.

Een van die tekortkominge van die tradisionele taalbeleid aan kampusse is dat met 'n sambreelbenadering gewerk word. Met ander

woorde, die taalbeleid van 'n kampus word bepaal in terme van 'n universiteit se onderrigbeleid. So 'n benadering skep egter heelwat probleme omdat die taalgebruikspraktyk van 'n kampus veel meer gediversifiseer is wat met 'n onderrigtaalbeleid te kenne gegee kan word. Daarom word geredeneer dat 'n onderskeid gemaak behoort te word tussen die verskillende hoofdomeine van taalgebruik op kampus. Dit sal meebring dat universiteitstaalbeleid ten minste die volgende sal reguleer: taal van administrasie, taal van onderrig, taal van navorsing en taal van gemeenskapsdiens.³

So 'n gediversifiseerde taalbestel skep ruimte vir die inrig van 'n bestuurbare (en dus bekostigbare!) meertalige bestel binne 'n grondwetlike taalraamwerk. 'n Instelling kan byvoorbeeld verklaar dat drie amptelike tale (waarvan een natuurlik 'n Afrikataal) op kampus gebruik word, sonder dat dit meebring dat elkeen gelykwaardig in elkeen van hierdie vier kampusfunksies aangewend hoef te word. So 'n gediversifiseerde taalbestel kan dan 'n universiteit in staat stel om sy taalbeleid te hervorm binne 'n transformasieparadigma sonder om 'n regeringsmeeloper te word.

5. Taalbestuur

Een van die sleutelaspekte van enige taalbeleid is dat dit goed bestuur moet word (vgl Zietsman 2000). Die instel van 'n taalkomitee en taalsteundienste (vir vertaling, tolking, redigering, taalopleiding ensovoorts) is dus noodsaaklik en in werklikheid onvermydelik om 'n taalbeleid in ons meertalige samelewing te laat slaag.

6. Slotsom

'n Universiteitstaalbeleid sal noodwendig die meertalige gees van die Grondwet moet weerspieël. Dit beteken nie dat universiteite drietaligheid tot op die letter sal moet invoer nie. Wat voorgestel word, is 'n benadering wat grootliks ooreenkom met die aanbevelings omtrent taalbeleid aan universiteite van die Council on Higher Education (2000) aan die Minister. Dit behoort dus vir die HAU's moontlik te wees om in die lig van die voorafgaande voort te gaan met die im-

³ Pienaar (2001) voeg 'n vierde funksie toe, te wete die taal van studente-organisasies.

Acta Academica Supplementum 2003(2)

plementering van taalbeleid, wat nie noodwendig in konflik met die verwagte aangekondigde beleid van die Minister hoef te wees nie. Die vertolking van die taalklousule wat hier aan die hand gedoen word, kan die weg berei vir die toepassing van taalbeleid binne 'n hervormingsparadigma. Sodoende kan waarskynlik bygedra word tot 'n meer stabiele maar progressiewe universiteitsgemeenskap in Suid-Afrika, sonder om noodwendig drasties in konflik te verkeer met die regering se transformasieagenda.

Tabel 1: Grondwetlike taalbeleidnorme en hulle moontlike toepassing aan universiteite

Tipe norm	Artikel	Inhoud	Algemene toepassing	Toepassing tersiêre instellings
Taalreguleringsnorm	6(4)	Die staat moet sy amptelike tale reguleer en monitor.	Taalregulering moet geskied deur wettende en ander maatreëls. 'n Nasionale taalwet moet die standaard hiervoor bepaal, waarna provinsiale wetgewing volgens enige verdere wetgewing. In ieder geval moet hierdie wetgewing in regulasies neerslag vind en moet die toepassing daarvan deur 'n bepaalde instansie of struktuur gemoniteer word.	Ontwikkel, aanvaar, implementeer en monitor gedokumenteerde taalbeleid vir die betrokke instelling.
Prestigeverhogingsnorme	6(2)	Die staat moet die prestige van die histories ingekorte amptelike tale verhoog deur die uitbreiding van die amptelike gebruik van hierdie tale en die verhoging van hulle status.	Taalprestigeverhoging geskied deur praktiese en positiewe maatreëls wat die staat neem. Die taalwetgewing bepaal hierdie maatreëls, maar in ieder geval kom statusverhoging deur die konstante en sigbare gebruik van die histories ingekorte tale in hoër funksies waar hulle voor 1993 nie gebruik is nie.	Besluit watter histories ingekorte tale in hoër funksies aan die betrokke instelling aangewend gaan word (indien dit voor 1996 nie die geval was nie).
Taalbehandelingsnorme	6(4)	Die gebruik van die amptelike tale is altyd onderhewig aan die norme van gelykheid van aansien en billike behandeling.	Waar gelykheid van aansien voor 1996 reeds bestaan het, moet die staat se maatreëls hierbo dit in ere hou, want dan is die behandeling van die betrokke amptelike tale billik. Waar gelykheid van aansien voor 1996 nie bestaan het nie, moet die maatreëls hierbo die situasie regstel sodat sodanige gelykheid binne 'n redelike tydperk bereik word, sonder om dit ten koste van die tale met die reeds verworwe status te doen.	Kondoneer die bestel wat voor 1996 aan die betrokke instelling bestaan het, maar stel maatreëls in werking om 'n histories ingekorte taal in te faseer vir gebruik in dieselfde funksies as die ander taal/tale.

Tabel 2: Beperkende faktore by die aanwending van taalbeleidsnorme en hulle moontlike toepassing op universiteite

Type beperkende faktor	Artikel	Inhoud	Algemene toepassing	Toepassing tersiêre instellings
Minimumfaktor	6(4)	Nasionale en provinsiale regering moet ten minste twee ampptelike tale gebruik.	Omdat nasionale en provinsiale regering voor 1996 slegs in Afrikaans en Engels gefunksioneer het, kan aanvaar word dat hierdie twee tale meestal uitsluitlik gebruik sal word.	Besluit in watter twee (histories nasionale) ampptelike tale om te funksioneer.
Taalkeusefaktore	6(4)	Nasionale en provinsiale regering kies die ampptelike tale wat hulle wil gebruik aan die hand van die volgende kriteria:	Bepaal deur middel van sensus-gegevens en sosiolinguïstiese ondersoek wat die taalgebruik van inwoners in 'n betrokke streek is ten einde 'n taalprofiel te kan opstel.	Sel taalsamestelling vas om te bepaal watter bykomstige ampptelike taal om te gebruik en rig registrasieproses sodanig in dat hierdie bepaling in die toekoms as roetinesaak
		Hou rekening met demografiese gebruikspatrone (streeksomstandighede).	Bepaal deur middel van sensus-gegevens en sosiolinguïstiese ondersoek wat die taalgebruik van inwoners in 'n betrokke streek is ten einde 'n taalprofiel te kan opstel.	Sel taalsamestelling vas om te bepaal watter bykomstige ampptelike taal om te gebruik en rig registrasieproses sodanig in dat hierdie bepaling in die toekoms as roetinesaak
		Hou rekening met ekonomiese haalbaarheid (doenlikheid en koste). Die keuse van tale moet sodanig wees dat die beleid doenlik is en koste-effektief uitgevoer kan word.	Koste mag nie as 'n verskoning vir die nie-implementering van meerstaligheid gebruik word nie, maar moet oorweeg word om die gebruik van 'n minimum aantal tale te bepaal.	Onderneem 'n koste-analise in die lig van verminderende subsidieverdiensies.

Tabel 2: Beperkende faktore by die aanwending van taalbeleidsnorme en hulle moontlike toepassing op universiteite (vervolg)

Type beperkende faktor	Artikel	Inhoud	Algemene toepassing	Toepassing tersiêre instellings
		Hou rekening met taalhoudings (balans van behoeftes en voorkeure).	In die lig van die taalpraktyke van die verlede en die emosionele geladenheid van taal in Suid-Afrika is dit belangrik dat rekening gehou word met die taalvoorkeure en -behoefes van die bevolking in die breë (en dus nie slegs met die van bepaalde belang-en/of etniese groepe nie). Die taal-dominansie van die verlede deur 'n magheberggroep moet dus vermy word, asook die kultuur van eensydige besluitneming oor taal.	Hou rekening met die feit dat Engels skynbaar die voorkeurtaal vir onderrig van die swart bevolking is.

Language policy at South African universities

This chapter starts by sketching the current dilemma of tertiary institutions in South Africa regarding language policy and suggests some of the options open to them for resolving it. The dilemma is dealt with specifically in terms of traditionally Afrikaans-medium universities because of the political pressure on them to adopt policies that will allow students maximal access. The Higher Education Act (Act 101 of 1997) mandates universities to determine and publish a language policy, which must measure up to the norms established by the Minister of Education. The problem is that no such norms have been forthcoming since 1994. Should universities now adopt a wait-and-see attitude and continue the *status quo*? Should they give up, simply adopt an English policy and get it over and done with? Should they consider the Kannaland option of establishing a private Afrikaans university and work out how each of them must be involved? Or should they adopt a proactive attitude and make intelligent projections regarding the kind of norms the Minister may be expected to produce? These are the options presented for consideration. It is argued that, if correctly interpreted, such a language policy should not be formulated outside the framework of the relevant language clauses of the Constitution. In this vein the author investigates the discourse on language policy at tertiary institutions in order to contextualise the political pressure on Afrikaans-medium universities and to assess the kinds of political options open to them. It is pointed out that although these universities might not be operating in the same political framework as the Minister, they are under no constitutional obligation to toe his political line.

An in-depth analysis of the language clause of the Constitution (section 6) reveals that it clearly requires a minimum of two official languages and affirmative action for the African languages. Based on this interpretation, it is suggested that traditionally Afrikaans universities may retain Afrikaans as a medium of instruction as long as English is also catered for in some way (in order not to exclude students who cannot understand Afrikaans) and as long as some steps are taken to accommodate an African language, preferably from the region. A way forward is suggested for the policy-making process on campus by proposing the content of a tertiary-level language policy that will meet the constitutional obligations in terms of multilingualism. A crucial aspect of this proposal is that it distinguishes four major domains of language use on campus: teaching, administration, research and community service. The writer believes that one should not attempt to formulate or adopt an all-encompassing policy applying equally in all circumstances. It is therefore suggested that a university should declare its official languages (at least two but preferably three, thus including an African language), but that the use of these languages in the specified domains should be differentiated. This should be regulated in terms of the language policy norms of the Constitution, which requires equitable treatment, not equal treatment. It is also proposed that universities establish a language management infrastructure on campus whereby language policy may be efficiently implemented and monitored.

Bibliografie

ADVISORY PANEL

2000. *Language policy and plan for South Africa*. Final draft. 29 February 2000. Pretoria: Dept of Arts, Culture, Science and Technology.

ASMAL K

2001. Address by the Minister of Education, Professor Kader Asmal, MP at the Media Launch of the National Plan for Higher Education. Sol Plaatje House, Pretoria. Monday 5 March 2001.

BREYTENBACH B

2000. Brief van Breyten Breytenbach oor die 'Kannaland-projek'. *Fragmente* 5 (2000): 7-10.

COUNCIL ON HIGHER EDUCATION

2000. Language policy framework for higher education in South Africa. Pretoria: Council on Higher Education.

DE WET G (ed)

1998. Taal en kommunikasie/ Language and communication. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde/South African Journal of Linguistics* Supplementum 35: 152-64.

DU PLESSIS L T & J L PRETORIUS

2000. The structure of the official language clause. A framework for its implementation. *SA Publieke-reg/Public Law* 15: 505-26.

DU PLESSIS T & G VAN JAARVELD

2000. Taalbeleid vir die Universiteit van die Oranje-Vrystaat. Mathibela (ed/red) 2000: 22-50.

DU PREEZ A, D GOOSEN,

J ROSSOUW & M SCHOEMAN

2000. Redaksioneel. *Fragmente: Tydskrif vir filosofie en kultuurkritiek* 5: 4-6.

GERWEL J

2003. Report on the position of Afrikaans in the Humanity to the Minister of Education A K Asmal by the informal committee convened to advise on the position of Afrikaans in the university system. Language Policy Framework for Higher Education in South Africa. Pretoria: Department of Education.

JOHL C S (red)

2001a. Die taal van universiteite in Suid-Afrika. The language of universities in South Africa. *Aambeeld/Anvil* 29(1). <<http://general.rau.ac.za/aambeeld/junie2001>>

2001b. Redaksioneel/Editorial.

Johl (red) 2001a: 1-3.

<<http://general.rau.ac.za/aambeeld/junie2001>>

MATHIBELA L (ed/red)

2000. *Selected contributions on language policy, language planning and interpreting/n Keur uit bydraes oor taalbeleid, taalbeplanning en tolking. Acta Varia* 3. Bloemfontein: UV/UFS.

MINISTRY OF EDUCATION

2001. *National plan for higher education in South Africa*. Pretoria: Ministry of Education.

Acta Academica Supplementum 2003(2)

PIENAAR M

2001. Op pad na veeltaligheid: uitdagings op grondvlak, die waarde en beperkinge van 'n taaloudit, belowende inisiatiewe. Johl (red) 2001a: 1-6
<<http://general.rau.ac.za/aambeeld/junie2001>>

ROODT C

2000. Die virtuele universiteit — 'n alternatiewe siening van kennis en instellings. *Fragmente* 5: 47-55.
2001. Taalbeleid in hoëronderrys: veeltaligheid as vereiste van die grondwetlike en wetlike raamwerk. Johl (red) 2001a: 1-7.
<<http://general.rau.ac.za/aambeeld/junie2001>>

SMIT F

2001. Die demografie van taal in Suid-Afrika met spesiale verwysing na die onderrig- en wetenskaptaal aan universiteite. Johl (red) 2001: 21-5.
<<http://general.rau.ac.za/aambeeld/junie2001>>

STEYN J C

1994. Afrikaans as universiteits-taal: onlangse ontwikkelinge in historiese en internasionale perspektief. *Literator* 15(1): 33-58.

2000. 'n Pluriforme model vir die behoud van Afrikaans as voertaal aan universiteite. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 40(1): 48-58.

VAN STADEN E

1998. Afrikaans, meertaligheid en die rol van die universiteit. De Wet (ed/red) 1998: 152-64.

WEINSTEIN B (ed)

1990a. *Language policy and political development*. Norwood, New Jersey: Alex Publishing Corporation.

WEINSTEIN B

1990b. Language policy and political development: an overview. Weinstein (ed) 1990: 1-21.

ZIETSMAN M

2000. 'n Taalbestuursmodel vir plaaslike regering in die Vrystaat, met spesifieke verwysing na die Local Government Translation and Interpreting Service (LOGTIS-projek) in Welkom. Ongepubl MA-verhandeling in Algemene Taalwetenskap. Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat.